

УДК 338.47

Чернявська Т.А.*

ДОСВІД КРАЇН ЄС У ФОРМУВАННІ ІННОВАЦІЙНОЇ КЛАСТЕРНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Питання прискорення зростання економіки України як на національному так і на регіональному рівні потребують нагального вирішення. Одним з новітніх підходів до вирішення існуючих проблем є застосування кластерного підходу як сприятливого чинника для підвищення конкурентоспроможності регіону, збільшення його інноваційного потенціалу та економічного зростання. Зростаюча кількість досліджень по всьому світові показує, що географічна близькість відповідних економічних видів діяльності дає можливість для більш високого рівня продуктивності та інновацій.

У своєму Зверненні до Ради ЄС 13 вересня 2006 р. Європейська комісія підкреслила, що "бути частиною кластера є важливою конкурентною перевагою бізнесу. Кластери допомагають заповнити порожнечу між бізнесом, дослідженнями й ресурсами, таким чином, швидше видаючи знання на ринок. Успішні кластери пропагують інтенсивну конкуренцію одночасно зі співробітництвом. Вони збільшують продуктивність, залучають інвестиції, пропагують дослідження, підсилюють промислову базу, розробляють спеціальні продукти і послуги та стають основою для розвитку навичок..." [1, с. 10].

Україні як одній із європейських держав у програмах розвитку потрібно враховувати "...ряд заходів по створенню в регіонах сіткових (мережевих) інноваційних структур на основі кластерного підходу", "...у Стратегію розвитку України до 2015 р. включити заходи щодо підтримки розвитку пріоритетних національних і регіональних кластерів, ...залучити наукові та освітні центри до вивчення світового досвіду розвитку кластерів і до підготовки спеціалістів для роботи в умовах кластеризації економіки, ін." [2, с. 10].

Інноваційний процес включає в себе послідовність дій від виникнення наукових ідей, накопичення знань і пропозиції на їх основі бізнес-ідей до виробництва та комерціалізації інноваційної продукції, об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) і послуг на традиційних або нових ринках збуту. Центри генерації наукових ідей і знань, комерційних інновацій існують у будь-якій групі або об'єднанні підприємств і організацій, які характеризуються спільністю напрямків діяльності, тому кожний з них досягає того або іншого рівня інновативності.

Внаслідок цього кластер, який включає етапи інноваційного процесу, сформований на базі таких центрів з підготовкою висококваліфікованих спеціалістів, особливо, для високотехнологічних підприємств і організацій з випуску наукоємної продукції, який діє на перспективних ринках або формує нові ринки збуту, відносять до інноваційного.

Ефективність діяльності кластера в цілому визначають через результат досягнення учасниками власних цілей й рівень його інновативності. При цьому додаткова ефективність діяльності кластерів як на рівні окремих його компонентів (суб'єктів господарювання), так і на рівні економіки регіону обумовлена синергетикою їх взаємодії.

Особливістю кластерів є полегшення доступу до капіталу, оскільки концентрація підприємств, організацій, фірм, які беруть участь, формує сприятливий клімат для виник-

* кандидат економічних наук, доцент, радник ректора з науково-дослідної роботи Новокаховського гуманітарного інституту

нення сукупних внутрішніх кредитних ресурсів, а також залучає венчурний капітал, прями іноземні інвестиції й нові технології. З часом кластери, що діють результативно, притягують крупні інвестиції і увагу уряду, дають роботу безлічі малих підприємств.

Крім того, кластерна форма організації приводить до створення "сукупного інноваційного продукту", це пов'язане з тим, що об'єднання в кластер на основі інтеграції формує не просто концентрацію різноманітних винаходів, ноу-хау, а певну систему розповсюдження нових знань і технологій. При цьому найважливішою умовою ефективного перетворення винаходів і ноу-хау в інновації, а останні — в продукцію, продукт, послуги з конкурентними перевагами, є мережа стійких зв'язків між всіма учасниками такого об'єднання.

Така співпраця стає все більш необхідною, але несе небезпеку можливості втрати самостійності (поведінки на ринку, освоєння нових товарів, нових технологій тощо). Ось чому у ряді країн в останні десятиріччя придбали таке значення ефективні "кластерні стратегії", які будуються на центрах ділової активності, що вже довели свою силу і конкурентоспроможність на світовому ринку. Уряди концентрують зусилля на підтримці існуючих кластерів і створенні нових мереж підприємств, що раніше не контактували між собою. Держава при цьому не тільки сприяє формуванню кластерів, а безпосередньо стає учасником таких мереж.

У розвинених державах використання кластерного підходу в управлінні економікою вже має певну історію. Так, повністю кластеризовані фінська і скандинавська промисловість, в США більше половини підприємств працюють по моделі виробництва — підприємства кластера знаходяться в одному регіоні і максимально використовують його природний, кадровий і інтеграційний потенціал. Ключові промислові кластери в Німеччині (хімія, машинобудування) і Франції (виробництво продуктів харчування, косметики) були сформувані в 50—60-ті роки минулого сторіччя. У шотландській моделі кластера, ядром спільного виробництва стало крупне підприємство, що об'єднує навколо себе малі і середні фірми, італійська модель передбачає гнучку і рівноправну співпрацю підприємств малого, середнього і крупного бізнесу. Чимало прикладів нарощування дослідницьких і підприємницьких потужностей при створенні інноваційних територій. Так, у Нідерландах при розробці інноваційної стратегії [9] економіку країни було розподілено на десять мекластерів: складальні, хімічні галузі, енергетика, агропромисловий комплекс, будівництво, ЗМІ, охорона здоров'я, комерційні і некомерційні обслуговуючі види діяльності, транспорт. Аналіз потоків знань між цими кластерами дозволяє державам охарактеризувати загальний стан інноваційних процесів, їх характерні ознаки, визначити основні пріоритети в інноваційній політиці.

В цілому досвід країн показує, що кластерний підхід служить основою для діалогу між представниками науки, підприємницького сектора і держави, дозволяє підвищити ефективність їх взаємодії в інноваційному процесі.

Для України кластерні об'єднання — організаційно-економічна інновація, й вже функціонують більше 20 кластерів, але всі вони створені без підтримки держави.

Як і в більшості європейських аналогів, координатором першого українського кластера була не місцева влада, а недержавна організація — Управляючий комітет — асоціація "Поділля Перший" (PPNGO), метою якої був розвиток підприємницької активності посередництвом консолідації державних органів влади, муніципальних утворень (міст Кам'янець-Подільського, Староконстантинова, Грицива та ін.), наукових організацій (Хмельницького технологічного університету), різних агентств та асоціацій, підприємницьких кіл та банківських структур (Укрсоцбанк, Хмельницька торгово-промислова палата) [6].

Важливою відмінною рисою кластера є його інноваційна орієнтованість. Тому успішні кластери формують там, де здійснюється або очікується прорив у сфері техніки і технології виробництва з подальшим виходом на нові ринки збуту. Процеси ж кластеризації у вітчизняній економіці відрізняються не координованістю дій, низькою ефективністю вже створених мережевих структур, відсутністю стимулюючого середовища.

Основними причинами слабого розповсюдження таких процесів в Україні вважаємо:

— тривала економічна і політична криза, пов'язана із трансформацією економіки країни, глобальна фінансова криза;

— неефективне державне регулювання інноваційною сферою через механізми податкової, фінансової, митної, амортизаційної політики;

— несинхронність у прийнятті та введенні у дію законів, кодексів, підзаконних актів у правовому просторі інноваційної сфери країни, протиріччя в них, часті зміни і просто скасування нормативно-правових актів, відсутність законодавчої підтримки процесів кластеризації;

— різке скорочення державних замовлень і попиту на інноваційну продукцію, продукти, послуги, особливо у високотехнологічних видах діяльності: аерокосмічна, оборона, машинобудування, особливо, суднобудування, електронна промисловість;

— низький промисловий попит на продукцію з високою доданою вартістю;

— слабка інноваційна активність промислових підприємств, особливо малих, тобто пасивність підприємців до змін в умовах високих ризиків й невизначеностей у вітчизняній економіці;

— найбільш активні види економічної діяльності національного господарства: транспорт, телекомунікації, хімічна і харчова промисловість потреби у технічному переозброєнні, модернізації виробництва реалізують переважно за рахунок імпорту машин, технологічного обладнання, устаткування, пристроїв тощо;

— структура власності, яка склалася у господарському комплексі України, впливала і дотепер впливатиме на можливості самофінансування учасниками своєї інноваційної діяльності та їх доступу до кредитних та інших фінансових ресурсів.

В цілому формування і розвиток кластерів приводить до інтегральних переваг: підвищення конкурентоспроможності економіки, активізації інноваційних процесів і реальних механізмів узгодження інтересів влади, бізнесу, науки та освіти при розробці стратегії розвитку як на рівні окремого суб'єкта господарювання, учасника кластера, так і на рівні регіону і країни.

Для вітчизняного національного господарства при формуванні галузевих і регіональних кластерів, окрім вирішення проблем з названих вище причин, на першому етапі головною умовою повино бути об'єднання інтелектуальних і підприємницьких можливостей, підтримка такого об'єднання. Послідовними кроками у цьому процесі для досягнення результатів є побудова мережі бізнес-інноваційних структур різних рівнів: першого рівня — консалтингово-інформаційні центри (підприємства) і центри передавання технологій, або центри трансферу технологій; другого — бізнес-інкубатори, які працюють з реально існуючими проектами на стадіях отримання експериментальних промислових зразків, корисних моделей і маркетингу продукції і надають додаткові послуги підприємствам; третього рівня — технологічний парк, який забезпечує умови проведення науково-дослідної роботи малим і середнім інноваційним й інноваційно-активним підприємствам, надає послуги на стадії виходу проекту в ринкове середовище. Четвертий рівень — побудова технологічних територій (країв), де створюється середовище для розвитку промислових технологій, інформаційно-консалтингової, інжинірингової та впроваджувальної

діяльності, діє університет або університетський холдинг, де розташовані дослідні центри великих підприємств. Такі території стануть центрами інноваційного розвитку і капіталізації доходу. В Україні насамперед перспективними з цього питання є великі промислові регіони, в яких можливі структурні перетворення у напрямі 5-го і 6-го технологічного укладів. До таких регіонів за критерієм загального обсягу витрат на за напрямками інноваційної діяльності можна віднести: Донецький регіон, м. Київ, Харківський, Дніпропетровський, Луганський регіони.

Література:

1. Посібник з кластерного розвитку. — К. — 2006.— 37 с.
2. Оскольский В. О перспективах становления конкурентоспособной региональной экономики // Экономика Украины. — №12, 2008. — с. 4—11.
3. Маршалл А. Принципы экономической науки. — М, 1993. В 3-х т. — Т. 1.
4. Портер М. Конкуренция: Пер. с англ. — М.: Издательский дом "Вильямс", 2002. — 496 с.
5. Портер М. Международная конкуренция: конкурентные преимущества стран. — Пер. с англ. — М.: Международные отношения, 1993. — 896 с.
6. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: сети, альянсы, партнерства, кластеры. — К.: Колос, 2009, 546 с.
7. Перспективи інноваційного розвитку України: Збірник наукових праць. — К.: Альтрепрес, 2009. — 240 с.
8. Соколенко С.И. О кластеризации в странах ОЧЭС.— Деловой вестник — № 12(163), 2008. — С. 21.
9. Дани Якобс. Меры по развитию инновационных процессов. Матеріали сайту "Государственный научно-исследовательский институт информационных технологий и телекоммуникаций".— Доступний з:<http://investplan.com.ua/index.php?iid=3&operation=9>